

Over het mogelijke voorkomen van de Reuzenalk *Pinguinus impennis* in het voormalige Russische imperium

Jacques Van Impe

Dr. Van de Perrelei 51B, B – 2140 Borgerhout (Belgium)

jacques.vanimpe@telenet.be

Summary

On the former possible occurrence of the Great Auk *Pinguinus impennis* in Imperial Russia

In spite of some indications, the former presence of the Great Auk has never been proven with certainty in Imperial Russia. In April 1848 four birds were observed in the former Russian Lapponia (the actual Murmansk oblast) by the merchant L. Brodkorp. However, some ornithologists doubted this observation at the time. The same happened when an egg was discovered along the coasts of the Kola Peninsula that was presumed to belong to the same species.

The well-known French surgeon Pierre-Martin de la Martinière (1634-1676) went on a boat trip, under the protection of King Frederick III of Denmark, and visited the Novaya Zemlya archipelago in 1653. The explorer met four indigenous persons who wore a primitive parka, (Fig.1) apparently made by the skins of sea birds. According to some authors, such clothes are proof of the former occurrence of the Great Auk in Novaya Zemlya. However, the established literature on the assemblage and sewing of bird parkas by the Inuit people make this supposition improbable. It is therefore best to wait, as Kalyakin (1999, 2001) suggests, for archaeological proof before drawing conclusions about the occurrence of *Pinguinus impennis* in the former Imperial Russia.

Résumé

Sur l' occurrence éventuelle dans le passé du Grand Pingouin *Pinguinus impennis* en Russie Impériale

A part l'existence de quelques indications, l'occurrence du Grand Pingouin en Russie Impériale n'a jamais été prouvée avec certitude. En avril 1848 quatre oiseaux auraient été repérés en Lapponie russe (actuellement Murmansk oblast) et un œuf pourrait provenir de la côte nord de la presqu'île de Kola. Ces données ont été partiellement controversées, ce qui les a rendu incertaines.

Le médecin français Pierre-Martin de la Martinière (1634-1676) entama en 1653, sous l'égide du roi Frédéric III du Danemark, un voyage naval jusqu'à la Nouvelle Zemble. Il y rencontra quatre indigènes, habillés d'une parka primitive, visiblement provenant de plumes d'oiseaux marins (Fig.1). Selon quelques sources, ces plumes pourraient être attribuées à l'existence à cet endroit de *Pinguinus impennis*. La littérature concernant l'assemblage et la couture d'un tel vêtement par les Inuits rend cet avis improbable. De ce fait, il serait préférable de suivre l'opinion de Kalyakin (1999, 2001) qui incite à l'attente de preuves archéologiques avant de conclure à une occurrence certaine de cette espèce disparue.

Het is niet met zekerheid gekend of de Reuzenalk in het verleden ooit in Rusland is voorgekomen of gebroed heeft. In de werken die betrekking hebben op de broedvogels van Rusland of van de Barentszee, wordt niets vermeld omtrent voorkomen of broeden (Pleske 1928; Norderhaug *et al.* 1977; Glutz von Blotzheim en Bauer 1982; Bengtson 1984; Cramp 1985; Flint en Golovkin 1994; Larsen *et al.* 2003). Evenmin is dit het geval in de literatuur die specifiek over Nova Zembla handelt (Gillett 1870; Feilden 1881; Grote 1932; Antipin 1953 (2016); Uspenskiy 1956, 1996), een eilandengroep, die in het verleden misschien een broedplaats is geweest van *Pinguinus impennis*

Enkele belangrijke studies die op deze regel een uitzondering maken zijn deze van Pleske (1886) en Shergalin (2014) voor wat betreft de zuid-westelijke kusten van de Barentszee en deze van Kalyakin (1999, 2001) betreffende het ornithologisch onderzoek op Nova Zembla.

De onderzoeken van Pleske (1886) en Shergalin (2014) geven allebei een niet overtuigende aanwijzing van broeden. Bij een vaart ten noorden van de stad Kirkenes, in de omgeving van Vardø, zag de koopman L. Brodtkorp begin april 1848 vier vogels, die hij als Reuzenalk determineerde. Hij bemachtigde één van hen en vergeleek zijn vangst met afbeeldingen van *Pinguinus impennis* en van drie *Gavia*-soorten in de literatuur die hij ter beschikking had. Hierbij herkende hij de Reuzenalk onmiddellijk. Na deze mededeling kwamen er zowel voor- als tegenstanders voor wat betreft de betrouwbaarheid van deze mededeling, zodat een definitief oordeel over deze waarneming is uitgebleven (Pleske 1886). We mogen rekening houden met het feit dat 1848 een late datum is geweest voor vaststellingen van nog levende vogels, vermits het laatste paar *Pinguinus impennis* gedood werd in IJsland in 1844 en de laatste levende vogel werd gezien in 1852 (BirdLife International 2004). Toch vermoedde de ornitholoog Mela (in Pleske 1886) dat de Reuzenalk in vroegere tijden langs de kusten van Russisch Lapland (thans Murmansk oblast) is voorgekomen, hetgeen ook Pleske (1886) zeer waarschijnlijk achtte.

Ook het goed onderbouwde onderzoek van Shergalin (2014) vraagt aandacht. Hier ging het om een ei van een *Pinguinus impennis*, dat afkomstig kan geweest zijn van de noordelijke kust van het schiereiland Kola. De werken van Kalyakin (1999, 2001) over het vermoedelijke voormalige voorkomen van de Reuzenalk op Nova Zembla kunnen in dit overzicht niet ontsnappen. Deze onderzoeker schreef in 2001:

“In de toekomst zal men aandacht moeten besteden aan de studie van het archeologisch materiaal afkomstig van Nova Zembla, indien we rekening houden met de inhoud van volgende mededeling. P.M. Lamartinier (1911, in een vertaling uit een werk van de 17e eeuw, de *La Martinière* 1671), schrijft dat hij de eilanden van Nova Zembla bezocht in het jaar 1653 en dat hij daar, in de omgeving van de Zeestraat van Obman, gelegen ten zuiden van het eiland Mehdushar, lokale inwoners heeft ontmoet. Twee van hen, uit een gezelschap van vier, droegen een klederdracht die bestond uit huiden van pinguïns (Fig.1). Deze twee werden door de bemanning van onze boot gevangen genomen en meegevoerd naar Denemarken”.

Figuur 1. Twee inwoners van Nova Zembla in een klederdracht, die mogelijk op het vroegere bestaan van *Pinguinus impennis* op deze eilanden kan wijzen.(tekening P.-M. de La Martinière, 1671).

Pierre-Martin de la Martinière (1634 - 1676) was in zijn tijd een bekende Franse arts, die in 1653 met de bemanning van een Deense boot een reis ondernam naar het Hoge Noorden, in dienst van Koning Frederik III van Denemarken. Daarbij bezocht deze ontdekkingsreiziger Nova Zembla, waarover hij uitvoerig schreef in zijn reisverhaal (de la Martinière 1671). Dat boek verscheen oorspronkelijk in het Frans en werd naar het Russisch vertaald door Semenkovich (1911) (Loux 1988).

Op een tekening in dit geciteerde werk zien we een vrouw en een man uit Nova Zembla, die beide gehuld waren in kledingstukken, die men als een primitieve “Bird skin parka” kan beschouwen (Fig. 1). In de 19de eeuw werden deze kledingstukken nog veel gedragen door de Inuïten (VanStone 1989).

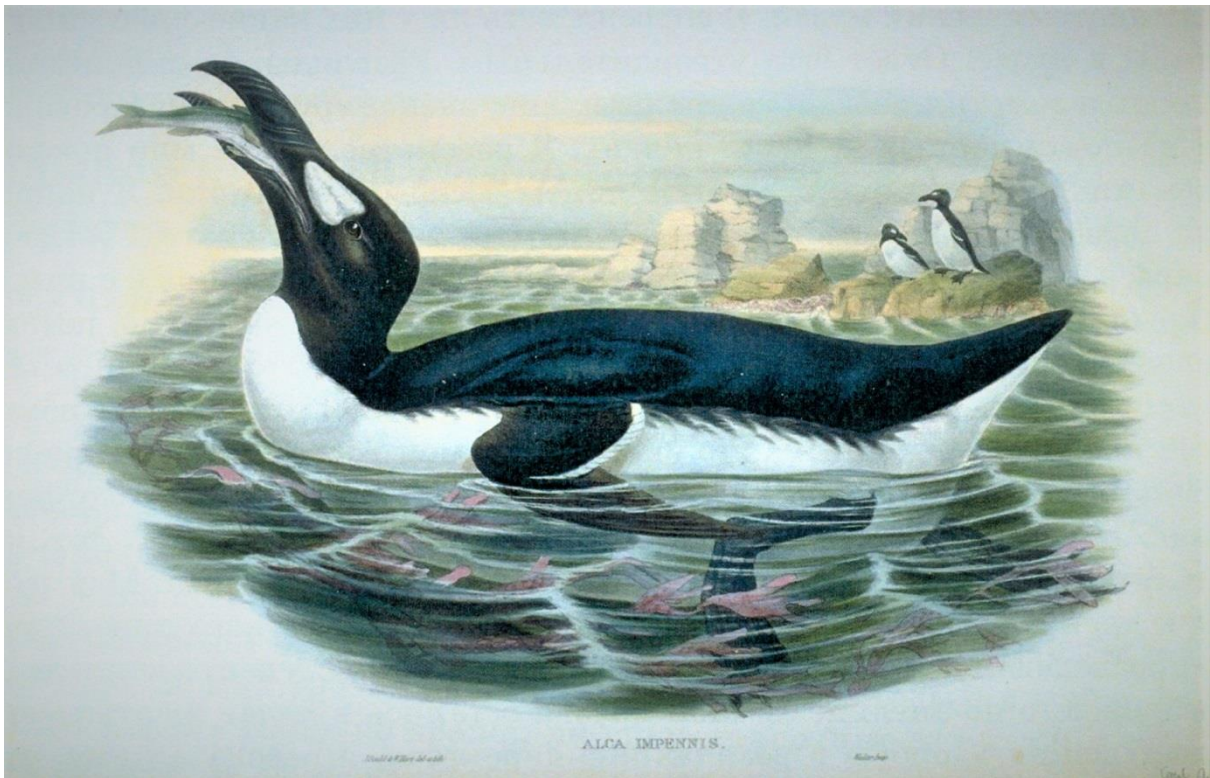
Er kunnen nochtans twijfels ontstaan om de klederdracht van de twee inwoners van Nova Zembla aan de huiden van *Pinguinus impennis* toe te schrijven.

Er mag rekening mee worden gehouden, dat in de 17e eeuw de benaming “pinguin” algemeen gebruikt werd voor vele vogels die thuishoorden in het koude klimaat (Semenkovich 1911). Zo beschrijft de la Martinière (1671) de aanwezigheid van een kolonie Pelikanen, waarschijnlijk *Pelecanus crispus*, in de baai van Khaipudir (westelijk van het schiereiland Vaygach gelegen), die hij samen met de Deense bemanning van het schip, eveneens pinguïns benoemde (Kalyakin 1999; Van Impe 2016).

Tellen we op Fig.1 het aantal huiden, bekomen we, alleen bij een zicht op de voorzijde van de parka, ongeveer 20 stukken huid voor de parka van de man en ongeveer 30 voor deze bij de vrouw. Dit is niet in overeenstemming met gegevens uit de literatuur (VanStone 1989). Volgens deze auteur hadden de Inuïten 34 huiden van de Papegaaiduiker *Fratercula arctica*

nodig voor het assembleren van een bird skin parka voor een man en 28 voor een parka van een vrouw. We mogen veronderstellen, dat bij het naaien van een parka met huiden van de Reuzenalk, heel wat minder huiden nodig waren. *Pinguinus impennis* was immers in staande houding heel wat groter (75 – 85 cm) dan een aantal Alkachtigen (38 – 46 cm), die zeer waarschijnlijk ook in de 17de eeuw, als broedvogel voorkwamen op Nova Zembla, zoals de Zeekoet *Uria aalge*, de Dikbekzeekoet *Uria lomvia* en de Zwarte zeekoet *Cephus grylle* (Pleske 1886; Gorbunov in Grote 1932). Hierbij moet opgemerkt worden dat de Inuiten vogelhuid - kledingstukken vervaardigden volgens veel regionale tradities en variaties (Nansen 1926; Oakes 1991; Issenman 1997).

Zoals Kalyakin (1999, 2001) in twee belangrijke werken over de vogels van het Hoge Noorden heeft voorgesteld, is het bijgevolg aangewezen te wachten op archeologische vondsten, alvorens tot een vast besluit te komen dat *Pinguinus impennis* tijdens historische tijden in Rusland gebreed heeft.

Tekening : John Gould

Literatuur

Antipin V.M. 1953 (2016). {Ptich'i bazary na severo-vostoke Novoy Zemli}. De vogels van de alkenbazaars in het noordoosten van Nova Zembla // Russian Journal Ornithology 25 (1329): 3166-3168. (Russ.).

Bengtson S.-A. 1984. Breeding ecology and extinction of the Great auk *Alca impennis*:: anecdotal evidence and conjectures // *Auk* 101: 1-12

Cramp S. (Ed.). 1985. *The Birds of the Western Palearctic*. Vol 4. Terns to Woodpeckers. Oxford, Oxford University Press: 207.

de la Martinière P.M. 1671. *Voyage des pais septentrionaux: Dans lequel se void les moeurs, manière de vivre, et superstitions des Norwégiens, Lapons, des Kiloppes, Borandiens, Syberiens, Samojèdes, Zembliens & Islandois: enrichi de plusieurs figures*. Paris, L. Vendosme : 1-201.

Feilden H.W. 1881. *Note on the birds of Novaya Zemlya*. In: Markham A. H. : *A Polar Reconnaissance. Being the Voyage of the 'Isbjörn' to Novaya Zemlya in 1879*. London, C.K. Paul & Co.: 1-361.

Flint V.E. en Golovkin A.N. 1994. *Handbuch der Vögel Russlands und angrenzender Gebiete*. Band 6/Teil 2. Magdeburg, Westarp Wissenschaften: 1- 172.

Gillett F.Z.S. 1870. On the birds of Novaya Zemlya // *Ibis, New series* 12: 303-310.

Glutz von Blotzheim U. en Bauer K.M. 1982. *Handbuch der Vögel Mitteleuropas Band 8/II Charadriiformes (3.Teil)*. Wiesbaden, Akademische Verlagsgesellschaft: 1208.

Grote H. 1932. Zur Vogelfauna von Nowaja-Semlja // *Verh. Orn. Ges. Bayern* 19: 573-584.

Issenman B.K. 1997. *Sinews of Survival. The Living Legacy of Inuit Clothing*. Vancouver, University of British Columbia Press: 1-274.

Kalyakin V.N. 1999. {Ptitsy Novozemel'skogo regiona i Zemli Frantsa-Iosifa}. De vogels van de regio Nova Zembla en de Frans-Jozef eilanden // *Materialy k rasprostraneniyu ptits na Urale, v Priural'e i Zapadnoy Sibiri*. T5: 109-137. (Russ.).

Kalyakin V.N. 2001. {Novye dannye po faune ptits Novoy Zemli i Zemli Frantsa-Iosifa}. Nieuwe gegevens over de vogelfauna van Nova Zembla en de Frans Jozef eilanden // *Ornitologiya* 29: 8-28. (Russ.).

Larsen T., Nagoda D. en Andersen J.R. 2003. *The Barents Sea Ecoregion. A biodiversity assessment*. Oslo, WWF: 1-148.

Loux F. 1988. *Pierre-Martin de La Martinière, un médecin au XVIIe siècle*. Paris, Ed. Imago: 1-254.

Nansen Fr. 1926. {Na Kraynem Severe. Shizin' Eskimosov // Moskou, Isd. Pryamoe. Pod. red. Prof. A.A. Krubera. (Russ.).

Norderhaug M., Brun E. en Møllen G.U. 1977. *Barentshavets sjøfuglressurser*. Meddelelser Nr. 104. Oslo, Norsk Polarinstitut: 1-119.

Oakes J.E. 1991. Regional variations in bird skin preparation techniques and parka designs // *Home Economics Research Journal* 20: 119-132.

Pleske Th. 1886. *Übersicht der Säugethiere und Vögel der Kola-Halbinsel. Theil II. Vögel und Nachträge.* St. Petersburg, Buchdruckerei der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften: 405.

Pleske Th. 1928. *The Birds of the Eurasian Tundra.* Boston, Printed for the Society: 1-469.

Semenkovich V. N. 1911. de Lamartin'er (1653):{Puteshestvie v Severnye Strany}. Reizen naar landen van het Hoge Noorden. Moskou, Zapiski Moskovskogo Arkheologicheskogo Instituta TXV. (Russ.).

Shergalin E. 2014. {Vstrechas' li Beskrylaya Gagarka *Alca impennis* v vodakh Rossiyskoy Imperii?} Heeft men de Reuzenalk *Alca impennis* ontmoet in de wateren van het Russisch Imperium? // Russian Journal Ornithology 23 (992): 1266-1276.(Russ.).

Uspenskiy S.M. 1956. {Ptich'i basary Novoy Zemli}. De Vogelbazaars van Nova Zembla // Moskou, Isd-vo Akademii Nauk SSSR: 1-178. (Russ.).

Uspenskiy S.M. 1996.{Sovremennoe sostoyanie ptich'ikh bazarov Novoy Zemli}. De actuele status van de vogelbazaars van Nova Zembla // Ornitologiya 27: 302-305. (Russ.).

Van Impe J. 2016. Une colonie de Pélicans (*Pelecanus* sp.) nichant en Russie européenne au nord du siècle polaire au XVIIe siècle? // *Alauda* 84: 33-39.

VanStone J.W. 1989. Nunivak Island Eskimo (Yuit) technology and material culture. Chicago, Field Museum of Natural History. *Fieldiana, Anthropology New Series* 12: 1-108.